

STŘEDOŠKOLSKÁ ODBORNÁ ČINNOST

DRAMATICKÁ VÝCHOVA JAKO POMŮCKA VE VÝUCE ČESKÉHO JAZYKA A LITERATURY

PRÁCE SOČ

Autor práce:

Magdaléna Hlaváčková

Konzultant:

Mgr. Lenka Hlaváčková

Rokycany 2019

Prohlášení

„Prohlašuji, že jsem práci SOČ na téma Dramatická výchova jako pomůcka ve výuce českého jazyka a literatury vypracovala samostatně pod vedením Mgr. Lenky Hlaváčkové. Veškeré prameny a zdroje informací, které byly použity k sepsání této práce, jsou citovány v poznámkách pod čarou a uvedeny v seznamu použité literatury.“

Ve Veselé dne 28. února 2019

.....

Magdaléna Hlaváčková

Poděkování

Ráda bych poděkovala především své konzultantce Mgr. Lence Hlaváčkové za cenné rady, věcné připomínky a pomoc při vypracování mé práce SOČ. Zároveň chci poděkovat garantce Mgr. Kláře Kunešové za odborný dohled nad mou prací. Děkuji také zástupkyni ředitele ZŠ Čechova Rokycany paní Mgr. Ivaně Sixtové za to, že mi pomáhala s uskutečněním ukázkových hodin. A také učitelkám ze ZŠ Čechova, v jejichž hodinách jsem ukázkové hodiny realizovala – Mgr. Lence Hanzlíkové a Mgr. Tereze Kajerové. Speciální poděkování patří i žákům tříd 5. D, 3. C a 4. B ze ZŠ Čechova v Rokycanech, kteří se mnou ochotně při ukázkových hodinách spolupracovali.

Anotace

Tato práce SOČ hledá odpovědi na otázky: Je možné využívat dramatickou výchovu ve výuce na základní škole? Přináší zařazení dramatických metod do běžné výuky něco pozitivního žákům i učitelům?

Předpokládám, že dramatická výchova je zatím málo využívanou, přesto skvělou pomůckou při kultivaci mluveného projevu žáků, jejich vzájemné komunikace, schopnosti formulovat své myšlenky a pocity a v neposlední řadě také jako prostředek k popularizaci literatury, kterou pomalu začínají nahrazovat nová média. Cílem mé práce je tento předpoklad ověřit v praxi pomocí tří ukázkových vyučovacích hodin, vytvořených v souladu s platnými osnovami, které jsem sama připravila a otestovala na běžné základní škole.

Abstract

This paper is searching for the answers to the following questions: Is it possible to use drama education during teaching at primary school? Does the introduction of drama methods into ordinary lessons bring something positive for pupils and teachers?

I assume that drama education is still used very little these days, yet it is a great tool for cultivating of pupils' spoken speech, their communication, ability to formulate their thoughts and feelings and last but not least as a way, how to popularize literature, which is being slowly replaced by new medias. The purpose of my work is to verify this assumption using three exemplary lessons, created in accordance with valid curriculum, which I prepared and tested myself at a regular primary school.

Obsah

Prohlášení	1
Poděkování	2
Anotace.....	3
1. Úvod.....	5
2. Co je to dramatická výchova?	6
3. Dramatická výchova ve výuce v odborné literatuře.....	8
4. Dramatická výchova v praxi.....	9
5. Základní metody dramatické výchovy	10
6. Úvod do praktické části.....	12
7. Učební plán a osnovy 1. Stupně ZŠ	13
7.1 Třetí ročník ZŠ.....	13
7.2 Čtvrtý ročník ZŠ	14
7.3 Pátý ročník ZŠ	15
8. Dramatické hry a aktivity ve výuce.....	17
9. Třetí ročník.....	18
9.1 Mluvnice.....	18
9.2 Sloh.....	19
9.3 Literatura	20
10. Čtvrtý ročník	23
10.1 Mluvnice.....	23
10.2 Sloh.....	24
10.3 Literatura	25
11. Pátý ročník.....	28
11.1 Mluvnice.....	28
11.2 Sloh.....	29
11.3 Literatura	30
12. Ukázková hodina pro třetí ročník ZŠ	32
13. Ukázková hodina pro čtvrtý ročník	36
14. Ukázková hodina pro pátý ročník	39
15. Závěr.....	42
16. Seznam použité literatury	48

1. Úvod

Divadlu a dramatické výchově se sama aktivně věnuji již od pěti let, proto jsem se rozhodla představit dramatickou výchovu ve své maturitní práci nejen jako přípravu budoucích divadelníků – profesionálních nebo amatérských, jak je často vnímána, ale také jako možnou pomůcku učitele při kultivaci mluveného projevu žáků, jejich vzájemné komunikace, schopnosti formulovat myšlenky a pocity a v neposlední řadě také jako prostředek k popularizaci a pochopení literatury. V současné době moderních technologií, kdy skutečný prožitek, fantazii a vlastní kreativitu pomalu nahrazuje pasivní přijímání a virtuální realita, právě dramatické postupy nabízejí vlastní skutečný zážitek, autentické prožívání témat a situací a tím i aktivizaci žáků, probouzejí jejich pozornost a podporují jejich kreativitu a hravost.

V teoretické části své práce SOČ se věnuji především vymezení pojmu dramatická výchova a popisu jejích základních metod a postupů. V praktické části vytvářím vlastní databázi her a aktivit pro jednotlivé ročníky prvního stupně základních škol zaměřenou na učivo českého jazyka (mluvnice, literatura i sloh), v souladu s platnými osnovami základních škol. Na základě mnou navržených aktivit v poslední části práce představuji tři ukázkové vyučovací hodiny s použitím postupů dramatické výchovy, které se sama pokusím otestovat v praxi a svoje poznatky následně shrnu v závěru mé práce.

Cílem mé práce SOČ je ukázat na možnost praktického využití dramatické výchovy jako pomůcky k zatraktivnění výuky českého jazyka i jako prostředku ke kultivaci mluveného projevu žáků a k posílení vztahů v třídním kolektivu. K tomuto cíli směřuji především vlastními nápady, poznatky a koncepty, které uplatňuji zejména při tvorbě jednotlivých aktivit a her.

2. Co je to dramatická výchova?

Na začátku své práce se stručně věnuji pojmu dramatická výchova. Dramatická výchova již dávno není pouze příprava budoucích herců a hereček na jejich povolání. V současné době se již v menší míře objevuje i jako součást mimoškolního a školního vzdělávání. *„Je možné už rozlišovat mezi dramatickou výchovou jako samostatným předmětem a použitím dramatických metod v jiném předmětu, případně v integrovaném projektu, který zahrnuje části látky z dvou či více dalších učebních předmětů“*¹

Setkat se s ní můžeme již jako se součástí vzdělávání v mateřských školách ve formě pohybových cvičení či krátkých improvizací, kde především pomáhá rozvíjet dětskou tvořivost a představitivost. Využívání jejích postupů při výuce různých předmětů na základních a středních školách je ale stále spíše ojedinělým jevem.

Více než jako předmět vyučovaný v rámci základního a středoškolského vzdělávání je dramatická výchova chápána jako zájmová činnost, obvykle provozovaná v rámci Základních uměleckých škol (ZUŠ) jako literárně dramatické oddělení (LDO).

Pro správné vymezení pojmu dramatické výchovy je důležitý i fakt, že dramatickou výchovou se nerozumí pouze zpracování určitého literárního textu, ale i seznámení se s různými divadelními formami, dechová, hlasová i pohybová průprava a ve skupinách starších žáků i tvůrčí psaní či základy scénaristiky.

Machková ve své knize *Úvod do studia dramatické výchovy* přínosy dramatické výchovy shrnuje: *„Dovednosti a schopnosti v dramatické výchově zahrnují jednak dovednosti v užším slova smyslu (pohyb, řeč a rytmus), jednak kompetence složitější, náročnější, s podstatným podílem nebo převahou myšlení, tvořivých schopností a emocí. Mezi ně patří schopnosti a kompetence herecké, dále chápání a vytváření dramatických dějů, celků, tvarování, to znamená dovednosti a schopnosti režijní, scénografické, dramaturgické, které mohou být elementární nebo rozvinuté.“*¹

¹ MACHKOVÁ, Eva. *Úvod do studia dramatické výchovy*. 3., aktualizované vydání. Praha: Národní informační a poradenské středisko pro kulturu, 2018. ISBN 978-80-7068-317-0.

Dramatická výchova významným způsobem přispívá i k rozvoji některých duševních a sociálních vlastností, funkcí či schopností, jako je představivost či fantazie, samostatné myšlení, formulace svých vlastních myšlenek, skupinová kooperace, komunikace, empatie apod. Z toho vyplývá, že má pak následně praktické využití, tj. přesah do běžného života jednotlivce mimo školu.

3. Dramatická výchova ve výuce v odborné literatuře

Dramatické výchově jako oboru se věnuje řada publikací. Základní informace lze načerpat např. v dílech Jaroslava Provazníka *Dítě mezi výchovou a uměním: Dramatická výchova na přelomu tisíciletí*, *Dramatická výchova a dítě v bludišti dnešního světa* nebo Josefa Valenty *Metody a techniky dramatické výchovy*, ze světové literatury například v díle *Rozvoj osobnosti dramatickou hrou* Briana Waye.

Mnoho odborných publikací napsala Doc. Eva Machková, která roku 1990 založila katedru výchovné dramatiky na DAMU v Praze. Machková se ve svých statích zabývá především praktickou metodikou dramatické výchovy. Proto její publikace byly pro moji maturitní práci nejdůležitější. V úvodu publikace *Metodika dramatické výchovy* zmiňuje Eva Machková historii prolínání dramatické výchovy se školským systémem: „*léta osmdesátá znamenala dovršování a prohlubování metodiky dramatické výchovy. V této době také byla dramatická výchova zavedena do učebních plánů vychovatelské větve středních pedagogických škol (SPgŠ) a do výchovného programu práce v mateřské škole.*“²

A dále: „*rok 1990 však i přes vcelku příznivý a nedeformovaný vývoj znamená v rozvoji dramatické výchovy znatelný zlom. Začínala se vědoměji a častěji uplatňovat ve škole mateřské i základní, na střeňích školách i v profesní přípravě pedagogů. Vedle zájmově praktikované dramatické výchovy (soubory, základní umělecké školy) začala se dramatická výchova promítat do vyučování na 1. stupni základní školy, zejména byla začleněna do učebního plánu projektu Obecná škola, do vyučování některých předmětů stupně vyššího (dějepis, občanská výchova) nebo volitelný samostatný předmět (od sedmé třídy ZŠ, některá gymnázia), uplatňuje se jako vyučovací metoda, jako metoda všeobecné výchovy člověka – občana nebo jako způsob kompenzace a překonávání různých poruch.*“²

Další Odborné publikace spojující dramatickou výchovu se vzděláváním publikovali například Hana Cisořská *Dramatická výchova a sociální učení v základním vzdělávání* nebo Radek Marušák *Literatura v akci: Metody dramatické výchovy při práci s uměleckou literaturou*.

² MACHKOVÁ, Eva. *Metodika dramatické výchovy: zásobník dramatických her a improvizací*. 13. vydání. Praha: Národní informační a poradenské středisko pro kulturu, 2015. ISBN 978-80-7068-298-2.

4. Dramatická výchova v praxi

Přestože v běžné praxi málokdy dramatická výchova překročí práh Základních uměleckých škol, její uplatnění rozhodně nekončí pouze v umělecké sféře.

Dramatická výchova pomáhá rozvíjet nejen kreativitu a fantazii, značně přispívá také ke kultivaci mluveného projevu a postupně pomáhá odstraňovat trému a stres, který mnoho lidí pocítuje při veřejném vystupování. Žáci LDO nemají problém ani s veřejným vystupováním, ani s komunikací v rámci většího kolektivu, což značně zvyšuje jejich šanci v budoucnosti získat odpovídající zaměstnání.

Použití metod dramatické výchovy může přispět i k lepšímu fungování a uvolnění v rámci nového kolektivu např. ve třídě, v novém souboru ZUŠ, na tábore atd.

Největší potenciál dramatické výchovy je však v oblasti vzdělávání. Masivním rozvojem nových médií (internetové videosevery, sociální sítě, internetové televize) zájem dětí o klasickou výuku klesá. Oživením výuky dramatickými prvky (a to jak humanitních, tak přírodovědných a technických předmětů) lze dané vyučovací předměty popularizovat a atraktivně je přiblížit současné generaci.

Zejména v oblasti výuky českého jazyka a literatury nabízí dramatická výchova širokou škálu možností. Pomocí krátkých improvizací, her či krátkých dramatizací je možné osobitě žákovi přiblížit dané literární dílo či jeho autora, popřípadě i celé literární období či skupinu a podnítit tím jeho zájem.

5. Základní metody dramatické výchovy

Jelikož budu průběžně pracovat se základními pojmy a metodami, které dramatická výchova využívá, věnuji se v této kapitole jejich základnímu rozdělení.

„Metody dramatické výchovy umožňují vtáhnout celou osobnost účastníka do procesu. Umožňují tvořit, prožít, sdílet, reflektovat a berou ohled na možnosti jedinců. Výběr metod je nejdůležitějším faktorem výchovně vzdělávacího procesu. Základní skupinu tvoří hry. Hra má pravidla, která musí ostatní účastníci přijmout.“³

Základní rozdělení metod dramatické výchovy (podle Machkové) :

5.1 Metoda úplné hry

Tato metoda je založena na výstavbě situací za použití všech možných aktivit – pohybu, mluvení, zpívání, psaní, použití různých předmětů atd..

5.2 Metody pantomimicko-pohybové

Tyto metody jsou založené výhradně na pohybu, mimice a gestikulaci – mluvený projev není vyžadován.

Příklad:

Hra na roboty – jeden hráč má na starosti dva „roboty“ umístěné náhodně ve vyhrazeném prostoru, doteky na rameno jim určuje směr chůze – jeho cílem je dovést oba roboty k sobě, na stejné místo

Živé obrazy – skupina hráčů zobrazuje jako nehybný obraz určitou situaci, místo, událost.

5.3 Metody verbálně-zvukové

³ PROVAZNÍK, Jaroslav. *Dítě mezi výchovou a uměním - dramatická výchova na přelomu tisíciletí: [příspěvky z konference o dramatické výchově ... : Praha, 4.-6. října 2007].* Praha: Sdružení pro tvořivou dramaturgii ve spolupráci s katedrou výchovné dramatiky DAMU, 2008. ISBN 978-80-903901-2-6.

Metody založené výhradně na mluveném projevu (slově, zvuku), např. rozhovor, diskuze.

Příklad:

Lodičky – dva hráči stojící naproti sobě si gestem posílají imaginární papírové lodičky, které popohání svým hlasem, např. říkají za sebou různá slova, jazykolamy nebo jen vydávají určitý tón, zvuk.

5.4 Metoda improvizace

Improvizace je modelování situace v daném okamžiku, bez předchozí přípravy či scénáře. Je velmi užitečná pro rozvoj herecké osobnosti, její spontánnosti, umožňuje člověku prožít dosud neznámé situace ve „zkušební“ formě.

Existují i tzv. **metody doplňkové**, které slouží k lepšímu využití metod základních:

5.5 Metody graficko-písemné

Používají se při práci s literárním textem, zejména v začátku tvorby divadelního představení – pomáhají získávat důležité informace, budovat kostru hry a navozovat příhodnou atmosféru – jako zdroje informací v tomto případě slouží knihy, noviny, vlastní myšlenky, internet, ale i obrazy nebo plakáty.

5.6 Metody materiálůvě-věcné

Pracují s různým druhem podnětů a materiálů, jak při improvizacích, tak i při tvorbě nebo zpracovávání divadelní hry – např. práce s kostýmy, rekvizitami, loutkami atd.

Orientace v metodách a postupech dramatické výchovy je nezbytná pro žáky i pedagogy uměleckých oborů, ale základní znalost může být užitečná i pro učitele na základní nebo střední škole. Základní znalost metod a postupů dramatické výchovy mu umožňuje nenásilně začlenit její prvky do běžné výuky. Obohatí a oživí tím nejen svůj předmět, ale může získat i bližší a otevřenější vztah se svými žáky.

6. Úvod do praktické části

Hlavním cílem mé práce SOČ je vytvoření tří tematických bloků pro třetí, čtvrtý a pátý ročník základních škol s využitím prvků dramatické výchovy, které by demonstrovaly její užitečnost při práci v třídním kolektivu a při práci s literárním dílem.

Při literární výchově je možné využít „dramatické postupy“ téměř u každého tématu (textu), záleží jen na tvořivosti konkrétního učitele.

Ačkoliv se ve své práci zabývám především využitím dramatické výchovy v učivu literatury, v následujících kapitolách dokazuji také její možné využití v hodinách mluvnice (např. procvičování větných členů pomocí hry na řetěz) či slohu (např. osvojování si slohového útvaru vyprávění pomocí krátkých improvizací).

S použitím základních metod dramatické výchovy může učitel oživit prakticky jakýkoliv školní předmět, ať už se jedná o porozumění fungování lidského těla, nebo o hry, které mohou dětem přiblížit způsob života v cizích zemích, záleží pouze na jeho znalosti metod dramatické výchovy a jeho ochotě zkoušet při výuce nové postupy.

Největším přínosem, který může použití metod dramatické výchovy ve výuce nabídnout, je však především její samotný vliv na žáky. V dnešní době jsou žáci zvyklí informace pouze pasivně přijímat a nic samostatně netvořit a neobjevovat – a to jak ve škole, tak ve volném čase, kdy se věnují spíše pasivní zábavě na mobilu nebo počítači. Dramatické metody oproti tomu vyžadují aktivní zapojení vlastního myšlení, podporují kreativitu a tvořivost a především burcují žákovu pozornost a pomáhají mu lépe a samostatně proniknout do daného tématu.

7. Učební plán a osnovy 1. Stupně ZŠ

Podrobně jsem se seznámila s osnovami i několika učebnicemi a čítankami pro daný ročník. Své poznatky shrnuji v krátké stati pro jednotlivé ročníky s návrhem využití dramatické výchovy ve výuce.

Podle *Národního ústavu pro vzdělávání* se časová dotace hodin Českého jazyka v různých ročnících liší.

Veškeré informace o obsahu učebních osnov čerpám ze stránek <http://zs-ucebni-osnovy.blogspot.com/>

Nejvíce hodin českého jazyka je do rozvrhu zařazeno ve 2. a 3. ročníku – žáci by jich měli absolvovat 10 hodin týdně. Ve 4. a 5. ročníku je časová dotace Českého jazyka o tři hodiny méně – tedy 7 hodin týdně.

7.1 Třetí ročník ZŠ

V tomto ročníku je kladen větší důraz na mluvnici než na literaturu či sloh. Žák třetího ročníku by se měl naučit ovládat základní mluvnické jevy, jako je rozlišení věty jednoduché a souvětí, hláskosloví, vyjmenovaná slova a slovní druhy s detailnějším zaměřením na podstatná jména a slovesa.

V hodinách slohu se v třetím ročníku zaměřují především na vypravování a popis, které by si žáci měli osvojit natolik, aby byli schopni sami nějaký text v určeném slohovém útvaru vytvořit.

V čítankách třetího ročníku převažují příběhy s pohádkovými motivy, ve většině případů pak od českých autorů s návazností na českou lidovou prózu. Najdeme v nich také velké množství dětské poezie (F.Hrubín, J.Seifert, J. Žáček,...).

Objevují se i texty, jejichž cílem je přiblížit žákům kulturu a zvyklosti minoritních etnik České republiky (Romské pohádky a pověsti) nebo odlišnou kulturu etnik geograficky vzdálenějších (Arabské pohádky).

Možnosti využití dramatické výchovy ve třetím ročníku

Domnívám se, že možností, jak využít dramatickou výchovu v tomto ročníku je mnoho. Různé verbálně-zvukové hry lze výborně využít v mluvnici, ve slohu při osvojení slohových útvarů popisu a vyprávění, kdy je možné použít téměř všech metod dramatické výchovy, stejně tak i v literatuře při práci s textem.

Je samozřejmě na konkrétním učiteli, jak se rozhodne látku v průběhu roku rozvrhnout a na co bude klást důraz, ale podle mého názoru by např. nebylo nutné věnovat tolik času vytváření vlastních vyprávění či popisů, jelikož v tomto věku nemá žák ještě dostatečně „načteno“ a „naposloucháno“, potřebuje texty spíše vstřebávat, nechat na sebe působit, aby později věděl, jakým směrem se má při vlastní tvorbě popisu nebo vyprávění ubírat. Proto bych navrhovala využít čas ušetřený na předčasné tvorbě vlastních slohových prací (popisu, vyprávění) na seznámení s těmito slohovými útvary pomocí metod dramatické výchovy.

7.2 Čtvrtý ročník ZŠ

Mluvnice čtvrtého ročníku se zaměřuje především na nauku o slově – význam slova, spisovnost a nespisovnost, jednoznačnost a mnohoznačnost a také na stavbu slova (rozlišení kořene, předpony a přípony). Do výuky je zařazená také stavba věty, či neohebné slovní druhy. Podrobněji se rozvíjí učivo o slovesech a podstatných jménech.

Slohové dovednosti ve čtvrtém ročníku zůstávají prakticky stejné, slohy se pouze rozvíjí o důkladnější kompozici – nadpisy, členění textu na odstavce atd.

V čítankách začíná postupně ubývat pohádkových motivů a literární texty mají větší návaznost na lidskou společnost – objevují se příběhy o různých lidských profesích (např. pekařích, zednicích), vztazích v prostředí, kde se dítě pohybuje (rodiče a jejich děti, kamarádi a kamarádky, učitelé a žáci). Svě místo mají v čítankách čtvrtých ročníků také příběhy o zvířatech, které skrývají jednoduché jinotaje poukazující na lidské vlastnosti (zejména bajky).

Ubývat začíná také dětské poezie v její jednodušší formě, stále více přibývá textů složitějších, s méně pravidelným veršem či širším rozsahem, nebo také básní zhudebněných.

Možnosti využití dramatické výchovy ve čtvrtém ročníku

Stejně jako ve 3. ročníku se nabízí mnoho využití v mluvnici, např. nauka o slově, rozlišení spisovných a nespisovných slov, význam slova apod. jsou pro dramatické metody obzvláště vhodné. Více prostoru je věnováno nejrůznějším příběhům (moderní pohádky, bajky, povídky), které opět umožňují využití všech dramatických metod včetně improvizace. Zvláště vhodné jsou pro tento účel příběhy situované nikoliv ve fiktivním pohádkovém prostředí, ale příběhy vázané přímo na lidskou společnost, které přibližují reálné modelové situace a vztahy s větším důrazem na reálný život (např. pohádky Astrid Lindgrenové nebo Miloše Macourka)

7.3 Pátý ročník ZŠ

Pátý ročník je velmi bohatý na učivo mluvnice. Žákovy znalosti se obohatí o detailnější znalost větné skladby – druhy podmětu a přísudku, druhy zájmen a číslovek a prohlubují se i znalosti stavby slova či samohlásek a souhlásek. Významná část mluvnice je také věnovaná pravopisu y, i.

Ve slohu se nově objevuje psaní dopisů a tiskopisů. Současné osnovy reagují na aktuální potřeby doby, takže se na hodinách slohu učí také, jak správně napsat sms zprávu či email. Důraz se klade také na vyjadřování v běžných komunikačních situacích.

Středem zájmu v literatuře pro pátý ročník je dětská osobnost a její prožívání – téměř v každé čítance najdeme úryvek z Mikulášových patálií, Klabzubovy jedenáctky nebo z knihy Bylo nás pět. Do literatury je zařazeno více lidové poezie (zejména balady Karla Jaromíra Erbena) a s tím i spojené základy literární teorie (žák už například rozpozná archaismus).

Díky rozvoji dětské fantazie a zvědavosti se velmi populární v tomto věku stává dobrodružná literatura, ukázky v čítankách si dávají za cíl přiblížit dětem lidskou společnost v celé její rozmanitosti. V úkolech k jednotlivým textům se dostáváme k diskuzím na téma rasismus, kulturní odlišnost a kulturní zvyklosti v cizích zemích.

Možnosti využití dramatické výchovy v pátém ročníku

V mluvnici se dramatické metody mohou uplatnit zejména při učivu o skladbě věty (různé hry a improvizace na rozvíjení, dokončování textu např. štafeta apod.).

Ve slohu je ideální možnost využití při učivu o komunikaci („komunikace v praxi“).

V literatuře je opět jako v předchozích ročnících možné využít všech dramatických metod při práci s textem, tentokrát již v návaznosti na pestřejší čtenářské zkušenosti na vyšší úrovni (improvizace, pantomima).

8. Dramatické hry a aktivity ve výuce

V následujících kapitolách se již věnuji návrhům konkrétních dramatických aktivit spojených s učivem daného ročníku a jeho osnovami. Hry jsou zaměřené nejen na učivo literatury, ale také na učivo mluvnice a slohu.

Hry zaměřené na učivo literatury jsou rozděleny podle tematických bloků, sestavených dle rozboru osnov (osnovy viz stránky <http://zs-ucebni-osnovy.blogspot.com/>), který jsem provedla v předchozí kapitole. Při přípravě jednotlivých aktivit vycházím ze svých vlastních zkušeností a nápadů nebo se inspiroji v knize Evy Machkové *Metodika dramatické výchovy*.

Konkrétní učivo v daných kategoriích vybírám pouze namátkově jako ukázkou možné práce s dramatickými metodami v praxi. V rozsahu mé práce není možné takto pracovat s úplným obsahem osnov pro daný ročník. Nabízí se tak možnost jejího rozšíření např. v rámci bakalářské nebo diplomové práce.

9. Třetí ročník

9.1 Mluvnice

1. Téma – synonyma, antonyma

Moderátor (učitel) představí žákům konkrétní prostředí, ve kterém se pohybuje určitá osoba či zvíře (například starý pán na autobusové zastávce, opička v zoo), žáci se improvizovaně pokoušejí napodobit chování osob či zvířat v dané situaci (např. pán nebo opička jsou veselí, pak se jejich chování mění v opak – jsou smutní). Jedna skupina předvádí chování, druhá se snaží uhodnout o jakou dvojici slov (antonym) jde.

2. Téma: hláskosloví

Žáci utvoří dvojice. Ta dvojice, která je na řadě, dostane od ostatních zadané libovolné prostředí a situaci, kterou bude znázorňovat (např. setkání slona a žirafy v Zoo). Jedná se v podstatě o klasickou improvizaci, s jediným rozdílem – žáci musí po celou dobu své hry vyslovovat pouze souhlásky a měli by se pokusit rozehranou situaci sami dovést do nějakého konce. S vytvořením minipříběhu (scénky) může dvojici pomoci moderátor, ostatní mohou vždy hlasovat (bodovat), jak se jim vystoupení líbilo.

Možné obměny: Další alternativní možností je nechat žáky vyslovovat pouze samohlásky. Tato verze je o něco těžší, doporučuji s ní tedy nezačínat.

3. Téma: slovní druhy

Aktivita se nazývá slovní řetěz. Žáci se rozdělí do libovolně velkých skupin (podle zadání učitele). Učitel každé skupině přidělí určité slovo (např. skupina 5 žáků dostane slova ležel-barevný-venku-míč-velký). Žáci utvoří živý řetěz, aby daná slova (žáci) šla po sobě tak, jak by za sebou měla být ve větě. Při kontrole vykřikují jednotlivé články řetězu svá slova a předčítají tak vlastně větu ve správném slovosledu. Následuje stejná aktivita, ale ke svému slovu žák ještě přiřadí správný slovní druh. Získávají tak základní přehled o větné stavbě. Situaci se poté skupina pokusí krátce dramaticky znázornit.

4. Téma: Slovesa a podstatná jména

Žák, který předstoupí před skupinu, dostane od moderátora zadané slovo a pantomimicky ho znázorní (skupina neví, o jaké slovo se jedná). Úkolem skupiny je pojmenovat danou skutečnost jak podstatným jménem, tak slovesem. Např. pokud žák předvádí zedníka, podstatné jméno může být stavění, zedničení, zedník, pracovník, sloveso může být pracovat, stavět, betonovat atd. Cílem je pojmenovat činnost jak slovesem, tak podstatným jménem a uvědomit si jejich odlišnost i vzájemnou souvislost. Lze aplikovat i jako soutěž mezi více skupinami - kdo slova uhádne první, má bod.

9.2 Sloh

1. Téma: Vyprávění

Aktivita se nazývá společný příběh. Žáci utvoří kruh a společně vytváří krátký příběh -každý z nich vymyslí jednu větu, na kterou navazuje další se svou větou atd., dokud každý z nich neřekne jednu větu. Žáci by se měli snažit zachovat strukturu vyprávění, se kterou je učitel předem seznámí (úvod- zápletka- rozřešení). Vytvořený příběh poté mohou společně zahrát jako scénku (zdramatizovat).

Možné obměny: Hra se může hrát i neverbálně- každý hráč má svůj papír, na který napíše jednu větu. Papír poté pošle svému sousedovi po pravé ruce, ten doplní další větu atd. Příběhy se poté přečtou a nejlepší z nich zdramatizuje.

2. Téma: komunikační situace

Žáci se rozdělí do skupin po šesti a společně sepíší na papír, jak by měl správně probíhat telefonní hovor. Tato pravidla se poté společně pod vedením učitele napíší na tabuli (oslovení, představení se, formulování otázky (hlavní informace), dialog, ukončení hovoru). Poté se všichni hráči ve skupině rozdělí na dvojice – volající a volané. Dvojice volající a volaný si každý vytáhnou lísteček s názvem instituce nebo jménem osoby, případně i konkrétní situací či problémem, který budou předvádět (např. babičce se udělalo špatně a voláme záchranku, omlouvám se z kroužku

pro nemoc apod.). Ostatní během jejich hovoru kontrolují, zda byly dodrženy všechny zásady telefonického hovoru.

3. Téma: Komunikační situace

Aktivita s názvem Přílet marťanů. S žáky společně sehraje následující situaci: V hospodě sedí spolu sousedé, najednou slyší zvláštní zvuky, vyběhnou ven a vidí, jak se do blízkého lesa snáší létající talíř. Svolají všechny své známé a příbuzné (popřípadě se vyzbrojí improvizovanými zbraněmi) a společně jdou všichni do lesa. Když se přiblíží k létajícímu talíři, uvidí, že z něho vystupují dva Marťané. Dochází k prvnímu kontaktu. Hrou bychom si měli odpovědět na otázky, jak bychom se mimozemšťanům představili? Co se v takové situaci sluší? Jak se seznamujeme s někým, koho neznáme?

9.3 Literatura

1. Téma – Vánoční čas - Mikuláš

Aktivita navazuje na literární text: Ludvík Aškenazy: S ďábly v pekle

Hra využívá především dramatickou metodu improvizace. Začíná tím, že všichni žáci společně chodí po prostoru („jevišti“). Mohou přitom mluvit a vydávat různé zvuky. Poté, co učitel řekne „štronzo“, všichni se zastaví a zkamení. Na „jevišti“ učitel ponechá pouze jednoho, maximálně dva žáky v jejich zkamenělých podobách, ostatní svá místa opustí a hádají, jakou věc či osobu, vyskytující se v pekle, jim jejich zkamenělí spolužáci připomínají (např. mírně nahrbený žák může být čert přikládající do kotle, hráč za ním může dělat hříšníka v kotli). Situace se opakuje, dokud se všichni nevystřídají v roli „zkamenělých“.

2. Téma: Vánoční čas – vánoční svátky

Aktivita navazuje na literární text: Alena Ježková: Vánoční slovník pro zvědavé děti

Tato hra je klasickým příkladem využití pantomimicky-pohybové metody. Žáci se rozdělí do menších skupin (5 až 6 žáků) a pantomimicky si navzájem předvádějí činnosti nebo věci, které mají spojené s vánocemi. Ti, kteří zrovna nepředvádějí, hádají.

3. Téma: Vánoční čas - zima

Aktivita navazuje na literární text: Jaroslav Tichý: Mráz a Mrazivec

Hra na mrazivce je dechové cvičení. Žáci utvoří dvojice a postaví se naproti sobě do vzdálenosti asi 3 metry. Všichni se rázem stávají mrazivci, ve dlaních mají všechn svůj mráz a dechem ho posílají tomu druhému pohybem dlaně dopředu a „foukáním“ slabiky „fí“. Foukat musí tak dlouho, dokud jejich mráz nedoputuje k tomu druhému.

4. Téma: Podzimní příběhy - bajky

Aktivita navazuje na literární text: Josef Lada: O chytré kmotře lišce

Toto hra pomůže dětem k lepšímu zapamatování a pochopení příběhu (kmotry lišky). Společně si sedneme a zamyslíme se nad pěti situacemi (mezníky příběhu), pomocí kterých můžeme příběh převyprávět:

- 1) liška slyší telefonát myslivce, který si stěžuje
- 2) liška se bojí, přemítá v noře a rozhodne se znovu telefonovat
- 3) liška telefonuje a pak utíká, celé to vidí myslivec
- 4) myslivec telefonuje uzenáři, domlouvají se jak vyzrát na lišku
- 5) uzenář a myslivec přicházejí ke stromu, zjišťují, jak je liška vypekla.

Situace, které jsme společně vytvořili, se pokusíme krátce zdramatizovat.

5. Téma: Podzimní příběhy: Legendy

Aktivita navazuje na literární text: 77 pražských legend – O Staroměstském orloji

Žáci si v kroužku povídají o tom, co vědí o Staroměstském orloji (pomáhají si textem a obrázky). Poté se ho pokusí společně stvořit. Každý představuje nějakou součástku orloje (někdo je ručička hodin, někdo ciferník, někdo apoštol atd.). Až bude obraz orloje kompletní, zkusíme ho na chvíli uvést do pohybu.

6. Téma: Podzimní příběhy - pohádky

Aktivita navazuje na literární text: Samo Czambel – Jak byl Rom advokátem

Romská pohádka, která vypráví o tom, jak Rom pomohl biskupovi vyhrát spor s hostinským, u kterého biskup večeřel. Hra navazuje na příběh – dobrovolníci zkusí „přehrát“ scénu ze soudní síně, použijí vlastní slova a mohou přidat i své vlastní nápady, např. jaké další argumenty by bylo možné použít pro obhajobu biskupa. Společně mohou žáci vymyslet a zdramatizovat i další příběhy, které mohou skončit v soudní síni (např. spor o jablko, které spadlo na pozemek souseda, spor o nabourané auto apod.).

7. Téma: Podzimní příběhy - Listopad

Aktivita navazuje na literární text: Iva Procházková – Středa nám chutná

Hra, která pracuje se všemi smyslovými vjemy. Žáci si lehnou na koberec (posadí se na zem) a zavřou oči. Učitel pak chodí a ptá se: Jak chutná podzim? Jak voní podzim? Jak zní podzim? A žáci si podzim v duchu představují a odpovídají na otázky, učitel rozvíjí nápady dětí a povzbuzuje jejich fantazii. Zvukové projevy podzimu, např. foukání větru si pak společně nahlas vyzkoušejí!

10. Čtvrtý ročník

10.1 Mluvnice

1. Téma: nauka o slově, slova mnohoznačná

Žáci si na lístečku vylosují napsané slovo (musí se jednat o slovo mnohoznačné např. topit, los, oko, pila, pas, stát) a pokusí se ho svým spoluhráčům znázornit pomocí pantomimy. Pokud by slovo bylo příliš těžké a hráči jej nemohli uhodnout, učitel může povolit vydávat zvuky, popřípadě mluvit.

2. Téma: nauka o slově – slova citově zabarvená (stupňování)

Žákům je zadáno slovo, které musejí ostatním předvést pomocí pantomimy, nebo zvukem (např. kočka). Když je slovo uhodnuté, žák musí předvést to samé slovo, ale citově zabarvené (např. citově zabarvené slovo ke slovu kočka = kočička). Ostatní hádají, jak zní.

3. Téma: Vyjmenovaná slova

Žáci se rozdělí do dvou či více skupin. Každé z nich je zadána jedna skupina vyjmenovaných slov, ze kterých si jich vyberou 5 a společně vymyslí, jak je druhé skupině budou herecky předvádět (př. – vyjmenovaná slova po B – obyvatel, dobytek, nábytek, bylina, býk). Ti, kteří slova předvádí, mohou vydávat zvuky, ale neměli by použít kořen vyjmenovaných slov. Skupina, která hádá, vždy napíše uhodnuté slovo na tabuli, aby si tak jeho psanou podobu při hádání co nejlépe osvojila. Vyhrává ta skupina žáků, která uhodne všech 5 předváděných slov v nejrychlejší čas. Při hodnocení zohledníme i to, jak byla jednotlivá slova předváděna.

Možné obměny: Vyjmenovaná slova lze předvádět pouze pantomimicky (bez vydávání jakýchkoliv zvuků). V opačném případě, je-li pro děti příliš těžké slovo uhádnout, můžeme jeho představitele nechat promluvit o tom, jak se cítí, kde je, a pomoci tak k jeho odhalení.

10.2 Sloh

1. Téma: Popis

Název hry: Bláznivé postavy

Než se rozhodneme tuto aktivitu s dětmi vyzkoušet, požádáme je, aby si do školy přinesly co nejbláznivější převlek (je také možné, aby převleky do školy přinesl učitel). Vyvoláme vždy jednoho z nich, aby nám krátce promluvil za svou postavu (ne však, aby ji popisoval, ale spíše jak se cítí, kdo je atd., vítané jsou úplně nové, vymyšlené postavy). Poté necháme ostatní žáky postavu důkladně popsat podle osnovy popisu (vnitřní i vnější vlastnosti). Tato hra procvičuje popis, ale rozvíjí i fantazii žáků.

2. Téma: komunikační situace

Jedná se o hru „telefon“, kterou jsme se zabývali už ve třetím ročníku, tentokrát už ve složitější formě. Žák, který předstoupí před ostatní, si vylosuje situaci nebo osobu, které volá. Co nejlépe to předvede ostatním a ti poté hádají, o jakou situaci šlo a jestli daný žák dodržel pravidla telefonního hovoru. Děti tak získají zkušenost při jednání s dospělými, naučí se řešit situace, které lze řešit pomocí telefonu a uvědomí si, jaké prostředky je možné nebo nutné využívat.

3. Téma: Komunikační situace

Cílem této hry je hledat odpovědi na otázky, co nejde dělat v určitých situacích, např. na ledě, ve vaně, v restauraci, v Egyptě, co nelze dělat přátelům, co nelze dělat v cukrárně, co nelze vůbec nikdy dělat atd. Učitel nabízí slovní spojení, žáci odpovídají. Nejvtipnější kombinace můžeme poté zdramatizovat.

4. Téma: komunikační situace

Jeden žák jde za dveře a ostatní se zatím domluví na rozehrání improvizace, v níž bude chybět jedna velmi důležitá postava. Hráč, který je za dveřmi, musí poté uhodnout o jakou postavu a situaci se jedná (například letadlo bez pilota, přenos fotbalového utkání bez rozhodčího atd.). Hra vyžaduje zkušenější skupinu.

10.3 Literatura

1. Téma – Děti a příroda - zvířata

Aktivita navazuje na literární text: Martina Drijverová: To snad není pravda! Z knihy Zajíc a sovy

Výr a zajíci je pohybová hra, která pomáhá dětem v lepší orientaci v prostoru a trénuje jejich vzájemnou spolupráci. Žáci se rozdělí na dvě skupiny – dívky a chlapce. Dívky se rozestaví v prostoru třídy a znázorní stromy. Chlapci jsou zajíci a poskakují v podřepu. Jeden vybraný žák se stává výrem – až zahouká, vydává se na lov zajíců, kteří se po jeho zahoukání nestihli včas schovat za nějaký strom (stromů musí být vždy o 1 méně než zajíců) a chycený zajíc se stává výrem. Role dívek a chlapců se prostrídají.⁴

2. Téma: Děti a příroda - zvířata

Aktivita navazuje na literární text: Miloš Kratochvíl – Čáp

Ještě než hra začne, můžeme položit žákům otázku, jestli znají nějaká další slova, která v češtině a slovenštině znějí úplně jinak. Ti, kteří nějaké takové slovo znají, mohou ve hře být čápi. Čápi se smějí pohybovat pouze dlouhými kroky doprovázenými „klapáním zobáku“. Ostatní – žáby, která čáp chytá, mohou pouze skákat. Cílem čápů je samozřejmě pochyťat všechny žáby.

3. Téma: Děti a příroda – hry se slovy

Aktivita navazuje na literární text: Jiří Žáček – Jazykolamy

Jednotlivé jazykolamy z úryvku očíslováme, čísla napíšeme na papír a vhodíme do krabice. Každý žák si vytáhne jedno číslo a přečte daný jazykolam dvakrát za sebou. Pokud udělá chybu, má další pokusy (max. 6). Vyhrávají žáci, kteří jazykolam řeknou bezchybně na co nejméně pokusů.

4. Téma: Děti a příroda - květiny

⁴ (<https://clanky.rvp.cz/clanek/r/PBBA/2954/SOVA-HOUKA-PO-LESE.html>)

Aktivita navazuje na literární text: Maurice Caréme – Pryskeřník

Žáci si představí, že se najednou ocitli v království květin. Každý z nich si vybere nějaký druh květiny, kterou se stane. Před samým začátkem hry můžeme napsat na tabuli různé názvy květin, aby bylo z čeho vybírat. Království je „zamrzlé“ a učitel svým dotekem probouzí jednotlivé květiny k životu, květiny rozkvétají, mají specifické pohyby, možná i specifický hlas. Postupně tak na scéně ožije celé království květin. Žáci mohou také později diskutovat o tom, kdo by asi měl být králem květin a proč.

5. Téma: Vzhůru do neznáma - fantazie

Aktivita navazuje na literární text: Antoine de Saint-Exupéry – Malý princ (kapitola XI)

Žáci se rozdělí do menších skupin po 3 až 4. Učitel představuje malého prince, který postupně navštěvuje nové a nové planety. Každá skupina si vymyslí vlastní planetu, kterou pojmenuje a představí jí krátkou dramaturgií (např. planeta bručounů, planeta závistivců, planeta strašpytlů atd..)

Možné obměny: V rámci této hry je možné pracovat také s metodami graficko-písemnými (žáci si mohou k představení své planety napsat krátký scénář) a metodami materiálově-věcnými (potřebné rekvizity by bylo možné vyrobit v rámci výtvarné výchovy nebo pracovních činností).

6. Téma: Vzhůru do neznáma - sci-fi

Aktivita navazuje na literární text: Gianni Rodari – výchovně-vzdělávací bonbony

Jeden žák bude vždy předvádět ostatním, jaký „vzdělávací bonbon“ ochutnal. Může přitom použít jakákoliv slova až na kořen slova vyučovacího předmětu, který díky užití bonbonu teď tak skvěle ovládá. Když ostatní uhodnou, jde předvádět další. Učitel se může také ptát, jak si jednotlivé bonbony žáci představují – jakou mají chuť, vůni, barvu atd.

7. Téma: Vzhůru do neznáma - cestování

Aktivita navazuje na literární text: Robert Louis Stevenson – Cizí kraje

Žáci se rozdělí do skupin po pěti nebo šesti. Každá skupina si vybere nějaký verš nebo sloku, která je zaujala a zkusí si o ní popovídat (jaký kraj před nimi ožívá, jaké má barvy, zvuky?). Společně se pokusí ho ostatním skupinám představit krátkou dramatizací (forma je libovolná – může jít o klasický dialog např. mezi řekou a stromem, o zvuky které krajina vydává, o pantomimu). Jelikož je hra velmi abstraktní, musí zde učitel hodně pomáhat.

8. Téma: Vzhůru do neznáma - příběhy

Aktivita navazuje na literární text: Václav Čtvrtek – Jak jsem ho potkal

Této hře musí předcházet určitá výtvarná příprava. Poté, co učitel žáky seznámí s úryvkem z čítanky, namaluje si každý svého vlastního „kluka z plakátu“. Může to být jak kresba pastelkami na obyčejnou čtvrtku, nebo kresba bílou pastelkou na černý papír, aby obrázek opravdu vypadal jako namalovaný křídou. Až si každý žák vytvoří vlastní postavičku, před tabulí se postaví jedna lavice, na které obrázky ožijí v „loutky“, které si spolu budou povídat. Každý kluk je jiný, mohou si tedy povídat o tom, kdo je nakreslil, jaký je, proč je namaloval zrovna takhle atd. Moderátor by měl vytvořit také vlastní postavičku a rozehrát s ní „široký“ monolog, aby se děti měly čím inspirovat.

11. Pátý ročník

11.1 Mluvnice

1. Téma: Stavba věty - podmět a přísudek

Hra se nazývá „hledej svůj protějšek“. Žáci se rozdělí do dvou skupin. Je důležité, aby v každé skupině byl stejný počet žáků, může se tedy zapojit i učitel. Do těchto dvou skupin jsou náhodně rozděleny skladební dvojice podmět a přísudek (nejlépe co nejjednodušší, které nejdou s ničím zaměnit – pes štěká, kočka mňouká, slunce svítí). Jedna skupina dostane samé podměty, druhá zase jen samé přísudky. Žáci poté chodí v prostoru a své slovo opakují stále dokola (měli by být slyšet, ale neměli by překřikovat ostatní – je to podobné jako práce na jevišti) a takto hledají svou skladební dvojici. Dvojice, která se najde, se nahlas „přečte“ a pokud se správně sestaví, může si jít sednout zpátky do lavice.

2. Téma: slovní druhy

Název hry: Příběh

Žáci utvoří dvojice (popřípadě i čtveřice). Učitel má předem připravenou krátkou větu či situaci, kterou skupině sdělí (např. kočka pije mléko). Skupina má za úkol danou situaci popsat, popřípadě i rozvinout co nejvíce slovními druhy (například je napadne: malá roztomilá kočka velmi rychle pije mléko z malé misky). Slovní druhy ve své větě pojmenují. Vyhrává skupina, která vymyslela srozumitelnou větu (nebo souvětí), se zastoupením co nejvíce slovních druhů. Počítají se pouze jedenkrát (např. pokud je ve větě 5 přívlasků, počítají se pouze za jeden bod – jeden slovní druh).

3. Téma: Druhy přídavných jmen

Učitel si předem najde (popřípadě i vymyslí) text, ve kterém se často vyskytují přídavná jména všech tří druhů. Text začne pomalu a zřetelně předčítat. Před začátkem hry si všichni domluví určitá gesta, která musejí žáci udělat, když zazní nějaký druh přídavného jména (např. tvrdé – pořádně dupnout, měkké – jít do podřepu, přívlastňovací – vyskočit). Pro jistotu můžeme gesta napsat na tabuli. Na text může reagovat celá třída (pak bude těžké odhadovat, kdo reagoval správně) nebo spolu mohou soutěžit dvě skupiny a zbytek dětí může dělat spolu s učitelem rozhodčí.

11.2 Sloh

1. Téma: Komunikační situace

Název hry: Můj běžný den

Žáci dostanou za úkol krátce popsat svůj běžný den (optimální rozsah je max. 10 vět). Dobrovolníci poté dostanou za úkol svůj text přečíst, jakoby ho říkali při určité příležitosti, v určité situaci (jako smuteční řeč na pohřbu, jako komentování sportovního utkání, jako báseň, vtip, inzerát, recept atd.). Ostatní mohou hlasovat, která improvizace se jim nejvíce líbila.

2. Téma: Psaní poštovních poukázek, podacích lístků, dopisů

Název hry: Na poště

Jednoduchá improvizace na základě rozehrání živých obrazů. Společně s žáky učitel vytvoří prostředí pošty – lavice mohou být přepážky, někteří hráči mohou být i stroj, který vydává pořadová čísla, jiní poštovní úředníci, kteří přijímají a razítkují (z pošty je možné přinést prázdné složky nebo podací lístky, aby byla iluze pošty dokonalá). Po vybudování pošty sem bude učitel posílat nové a nové zákazníky s konkrétním úkolem (odeslat balíček, poslat peníze atd.). Hra vyžaduje teoretickou přípravu, tzn. seznámení se zásadami vyplňování tiskopisů apod. Nabízí také možnost rozehrání scének z pošty (např. nechápavý zákazník, protivná úřednice, předbíhající se zákazníci apod.)

3. Téma: Komunikační situace, rozhovor

Název hry: Opaky

Žáci se rozdělí do dvojic. Každá dvojice dostane za úkol předvést běžný rozhovor (například rodič a učitel na třídních schůzkách, prodavačka a zákazník, trenér a sportovec). Dvojice osob si vylosují, ale kdo jsou, budou znát pouze oni, ostatní musí uhodnout, mezi kým se rozhovor odehrává.

11.3 Literatura

1. Téma: Naši mazlíčci - emoce

Aktivita navazuje na literární text: Josef Kainar – Kocourek

Žáci se rozdělí do skupin po 4 až 5 členech. Společně si znovu projdou text básně a zjistí, jaké smutky asi prožívá dívka v básni (např. smutek kvůli ztracenému kocourkovi, smutek kvůli jejím rodičům, kamarádkám). Pokusí se tyto smutky znázornit pomocí rozehrávání živých obrazů. Ostatní skupiny mohou hádat, o jaký pocit nebo část básně se jedná. Aktivita je složitá (abstraktní) a vyžaduje pomoc učitele při práci jednotlivých skupin.

2. Téma: Naši mazlíčci - vztahy

Aktivita navazuje na literární text: Zuzana Francková – Můj člověk

Žáci utvoří dvojice. Dvojice předvede ostatním nějakou scénku ze života psa a jeho páníčka (venčení, výcvik, házení míčku, česání, přetahování se o hračku, krmení apod.). Každá dvojice vystupuje 2x, protože při druhém vystoupení si role pes a páníček vymění. Ten, kdo právě nehraje, odmění herce potleskem. Na konci hry můžeme vyhodnotit podle síly potlesku a uvážení moderátora nejlepší dvojici s „vyváženým hereckým výkonem“.

3. Téma: Naši mazlíčci - komunikace

Aktivita navazuje na literární text: Vítězslav Kocourek – Proč pes žije s člověkem

Po přečtení příběhu víme, že se spolu pes a ostatní zvířata v příběhu dorozumívala řečí, které my rozumíme. Ale jaké by to bylo, kdyby každý mluvil svou vlastní řečí, jak je tomu v reálném životě? Domluvili by se vůbec? Žáci rozdělení do dvojic se to (podle událostí, které se děly v příběhu) pokusí předvést. V této hře je velmi důležité se navzájem vnímat – gestikulace a mimika jsou v případě, kdy slovům nerozumíme, zásadní. Žáci by měli svou „vlastní zvířecí řečí“ tzn. neverbálně dospět k stejnému smyslu události jako „mluvící“ zvířátka v příběhu.

4. Téma: Historie - artefakty

Název hry: Příběh předmětu

Aktivita navazuje na literární text: Alena Ježková – Příběh malované misky

Každý žák si vybere nějaký známý předmět (např. z knížky nebo filmu – kouzelná hůlka Harryho Pottera, kolovrátek, o který se píchla Růženka atd.) a pokusí se promluvit o svém životě, přesně jako starodávná malovaná miska z příběhu. Ostatní pak mohou hádat, o jaký předmět se jedná. Žáci při svém výstupu nesmějí použít kořen hádaného slova.

5. Téma: Historie - poezie

Název hry: Báseň třikrát jinak

Aktivita navazuje na literární text: Jaroslav Seifert – Pávi

Všichni žáci si přečtou danou báseň. Poté mohou před celou třídou (anebo jen v menších skupinách, záleží na celkovém naladění kolektivu) báseň pokaždé přečíst s jinou emocí – smutně, nadšeně, našťvaně, bojácně, vesele, hrdě. Následovat může i krátká diskuze – je nějaká emoce, která je básni nejbližší? Lze to vůbec určit?

6. Téma: Historie - hrdinové

Aktivita navazuje na literární text: Alena Ježková – O králi Vladislavovi II. a statečných českých rytířích

Celým textem prostupují různé postavy hrdinů – rytířové, velmožové i vojáci. Jaké jsou vlastně rysy nebojácného hrdiny? Žáci rozdělení do menších skupin se pokusí takového hrdinu společně nakreslit a popsat. Závěrem ho mohou ostatním skupinám představit i krátkou dramatizací, kterou si sami vytvoří. Mohou hrát jak samotného hrdinu, tak situace, ve kterých se ocitá nebo osobu, která se s hrdinou setkala, kterou zachránil apod. Prvního hrdinu i s následnou dramatizací by měl určitě „stvořit“ učitel (moderátor), aby žáci viděli, jak na to. Následná diskuse se potom možná dotkne i otázek, co je vlastně hrdinství a jaké může mít podoby.

12. Ukázková hodina pro třetí ročník ZŠ

1) Cíle

V jedné vyučovací hodině procvičit a oživit učivo slohu – slohový útvar vyprávění a současně učivo literatury – porozumění textu, rozvoj fantazie, zapamatování si detailů v textu. Zároveň se snažit seznámit žáky s možnostmi, jak vnímat text, nasměrovat je k poznání, že text může být i východiskem k dalším úvahám a fantaziím na dané téma nebo jen základem zajímavé hry. Všechny aktivity se dotýkají zimního období a vánočního času, s tím souvisí i využití textů v čítance.

2) Použité metody

- Verbální metoda (základy práce na scénáři), propojení s následnou dramatizací poukazuje na jejich nezbytné spojení a mělo by vést k poznání, že zdramatizování příběhu se bez minimální přípravy neobejde (aktivita „Společný příběh“)
- Improvizace – žáci by si měli vyzkoušet pohotovou reakci na situaci a zároveň pracovat s vlastní fantazií (aktivita „V pekle“)
- Dechové cvičení – využívá náladu textu ke hře, která je zároveň dechovým cvičením (aktivita „Mrazivec“)

3) Aktivity

a) Společný příběh

- Společně si zopakujeme, co je to vyprávění a jakou má strukturu (úvod, zápletka, rozřešení). Zkusíme takto převyprávět dva až tři minipříběhy a ukázat si na nich jednotlivé části vyprávění (např. jak štěňátko uvidělo poprvé sníh, příběh kapra, kterého pustili na svobodu, příběh panenky, kterou dostala pod stromček zlobivá holčička atd.). Až bude jasné, že většina žáků ví, co je vyprávění a jakou má strukturu, můžu přistoupit k samotné aktivitě.
- Žáci utvoří kruh a společně vytváří krátký příběh – každý z nich vymyslí jednu větu, na kterou navazuje další hráč svou větou atd., dokud každý z nich neřekne jednu větu. Žáci se snaží zachovat strukturu vyprávění. Vytvořený příběh mohou poté společně sehrát jako scénku (zdramatizovat).
- V této fázi budu zasahovat do tvorby příběhu, když se bude ubírat příliš rychle nebo bude přeskakovat jednotlivé části. U zajímavých dějových linek budu trvat na jejich rozvíjení ostatními. Když se nepovede první příběh, můžeme vše zkusit ještě jednou s jiným příběhem.
- První větu vymyslím já, abych udala příběhu dobrý směr (např. Jednoho zimního rána se Anička podívala z okna. Když se Anička probudila, zjistila, že venku sněží. Malé štěňátko se narodilo v létě, proto nikdy nezažilo zimu.)

- Až se příběh podaří sestavit, já nebo schopný dobrovolník ho svými slovy převedeme. Podle času (aktivita by neměla trvat více než 20 minut) ho mohou vybraní žáci zahrát jako malé představení – pro rychlejší průběh se mohou zapojit jako režisér nebo jeden z herců.

b) V pekle

- Nejprve si s dětmi připomeneme text Ludvíka Aškenazyho „S ďábly v pekle“. Jak to podle autora i děti vypadá v pohádkovém pekle, kdo a co se tam nachází? Mám připravený vlastní popis (čerti, kotle s hříšníky, vidle, lucifer, malí čertíci, řetězy, uhlí, stoly s kartami, kožichy, oheň, pece, ve kterých je oheň, všelijaká havěť - myši, krysy, brouci) a reaguji na podněty dětí.
- Vysvětlím princip hry - Začíná tím, že všichni žáci společně chodí po prostoru („jevišti“). Mohou přitom mluvit a vydávat různé zvuky. Poté, co učitel řekne „štronzo“, všichni se zastaví a zkamení. Na „jevišti“ učitel ponechá pouze jednoho, maximálně dva žáky v jejich zkamenělých podobách, ostatní svá místa opustí a hádají, jakou věc či osobu, vyskytující se v pekle, jim jejich zkamenělí spolužáci připomínají (např. mírně nahnětený žák může být čert přikládající do kotle, hráč za ním může dělat hříšníka v kotli). Situace se opakuje, dokud se všichni nevystřídají v roli „zkamenělých“.
- Nejlépe hru vysvětlím tak, že ji sama předvedu (chodím, řeknu „štronzo“, zaujmu pozici a děti hádají, co jsem).
- Poté zkusí celá třída chodit po prostoru a zaujímat pozice „zkamenělých“. Ty střídám tak dlouho, dokud nevyprší čas určený pro hru – max. 15 minut.

c) Mrazivec

- Jedná se o krátkou, oddechovou hru na závěr, při které se žáci uvolní a procvičí svůj dech.
- Krátce se vrátím k čítankovému textu J. Tichého „Mráz a Mrazivec“, připomenou kdo je mrazivec, jak vypadá apod.
- A teď se jimi staneme – vysvětlím princip hry
- Žáci utvoří dvojice a postaví se naproti sobě do vzdálenosti asi 3 metry. Všichni se rázem stávají mrazivci, ve dlaních mají všechn svůj mráz a dechem ho posílají tomu druhému pohybem dlaně dopředu a „foukáním“ slabiky „fí“. Foukat musí tak dlouho, dokud jejich mráz nedoputuje k tomu druhému.
- Aktivitu provádíme asi 5 minut.

4) Zhodnocení ukázkové hodiny

- **Společný příběh** – aktivita splnila cíl pouze částečně. Zpočátku, kdy jsme si společně opakovali strukturu vyprávění, spolupracovaly děti dobře (v této fázi seděly ještě v lavicích). Při tvoření konkrétního příběhu se vždy drželi struktury vyprávění, kterou si prostřednictvím této aktivity lépe zapamatovaly, jejich příběhy někam směřovaly a dávaly smysl. Jelikož bylo ve třídě 31 dětí, bylo velmi obtížné udržet jejich pozornost, než na ně dojde řada s „jejich větou“. Proto jsme společně vytvořili tři příběhy, ale i tak se na každé dítě dostalo pouze jednou. Někteří chlapci se pokoušeli hru narušovat „vtipnými“ poznámkami, aby na sebe upoutali pozornost. Ke krátké dramatizaci, která měla po vytvoření příběhu následovat, jsme se z důvodu nedostatku času nedostali. Z vytyčených cílů se nejlépe podařilo připomenout strukturu vypravování, ale spíše pasivně, při aktivním procvičování ve hře byly děti netrpělivé, nepozorné a nereagovaly na sebe tak, jak jsem původně očekávala. Spíše než vytváření společného příběhu a sledování společného cíle byly děti zaměřeny na to, aby vymyslely co nejoriginálnější a nejvtipnější větu, která nezapadala do kontextu celého vyprávění. Po odzkoušení této aktivity v praxi se domnívám, že není třeba se jí vyhýbat, ale příště bych ji zařadila buď u starších žáků, nebo u stejné věkové kategorie v menší skupině.
- **V pekle** – ačkoliv aktivita svůj cíl v zásadě splnila, i v jejím průběhu se vyskytly určité problémy. Bylo vidět, že text, na který navazovala, děti zaujal, obraz pekla měly všechny před sebou, vymýšlely hezké příklady a vytvořily tím skvělý podklad pro začátek hry. Jelikož hra nebyla tak statická, jako předchozí „Společný příběh“, děti více zaujala. Ze začátku fungovalo všechno, jak mělo – děti vyplňovaly prostor, vymýšlely zajímavé pozice a pojmenovávaly vtipně pozice ostatních spolužáků. Brzy ale ztratily koncentraci, při štronzu začaly všechny padat na sebe, strkat se a některé úplně přestaly věnovat pozornost předváděným obrazům. Myslím si, že stejně jako u první aktivity by tento problém řešila práce v menších skupinách – každý hráč by se mohl aktivně zapojit a udržel by tak po celou dobu hry pozornost.
- **Mrazivec** – tato aktivita svůj cíl bohužel nesplnila téměř vůbec. S výjimkou asi dvou dvojic nikdo nepochopil aktivitu jako dechové cvičení, takže vytyčený cíl - procvičit dech se nepodařil. Po jejím praktickém vyzkoušení jsem došla k názoru, že je příliš abstraktní pro menší děti a také pro kolektiv, který nemá předchozí zkušenosti s dramatickou výchovou. Učit se pracovat s dechem se děti učí až po absolvování minimálně jednoho ročníku dramatického oddělení v základní umělecké škole. Zařazení dechového cvičení na konec výukové hodiny pro 3. ročník ZŠ bez předchozí zkušenosti dětí s takovouto aktivitou bylo myslím předčasné.

- **Obecně k celé hodině** – třída 3.C, kde jsem měla možnost svou ukázkovou hodinu vyzkoušet, měla bohužel právě suplované hodiny, jelikož jejich třídní učitelka onemocněla, děti tedy nebyly zvyklé s novou paní učitelkou spolupracovat, takže organizace a udržení pozornosti dětí v této třídě bylo obtížnější, než v ostatních. Práci v této třídě by značně usnadnilo provádět dané aktivity v menších skupinách a udržet tak všechny žáky stále zaměstnané.

13. Ukázková hodina pro čtvrtý ročník

1) Cíle

Vyučovací hodina je rozdělena na dvě části. První část (asi jedna třetina) vyučovací hodiny je věnována zábavnému opakování vyjmenovaných slov. Kromě zapamatování a upevnění jejich psané podoby aktivita rozvíjí schopnost sdělovat a vnímat jiným než verbálním způsobem, schopnost vyjádřit hlavní podstatu skutečnosti nebo předmětu, obraznost, fantazii a kreativitu.

Druhá část hodiny navazuje na čítankový text „Malý princ – Kapitola XI“ a jejím cílem je společně s žáky uchopit zvláštní poetiku a fantazii autora a na jejích vlnách pokračovat dále v rozvíjení vlastních nápadů a fantazií. Kromě lepšího pochopení literárního díla je cílem aktivity také rozvoj kreativních schopností žáků (schopnost vytvořit fantazijní svět včetně detailů), schopnost spolupráce ve skupině na společném projektu (rozdělení kompetencí), schopnost koncepčního myšlení (příprava, scénář, dramatizace).

2) Použité metody

- Improvizace, pantomima
- Verbální metoda
- Graficko- písemná metoda (základy práce na scénáři)
- Propojení s následnou dramatizací s využitím metod materiálově věcných

3) Aktivity

a) Kufř vyjmenovaných slov (15 min)

- Žáci se rozdělí do dvou skupin. Každá z nich si vylosuje jednu skupinu vyjmenovaných slov (papírky s písmeny b, l, m, p). Každá skupina napíše na svou část tabule všechna vyjmenovaná slova po „svém“ písmenu, společně zkontrolujeme, případně dopíšeme chybějící.
- Ve skupině se rozdělí napůl – jedna polovina vymýšlí, druhá hádá. Obě poloviny spolu nesmějí před začátkem hry komunikovat, zakázáno je vykřikování v průběhu hry (za vykřikování mohou být přiděleny trestné body). Předvádějící pomocí pantomimy a zvuků (nikoliv mluvení) předvedou vždy jedno vyjmenované slovo (celkem 5 slov – jejich seznam a pořadí předají učiteli/rozhodčímu) po písmenu, které si vylosovali a hádající se ho snaží co nejrychleji uhodnout (= poradí se a na papír napíše slovo, které ukážou rozhodčímu /učiteli).
- Měří se čas, za který uhádla skupina všechna svá slova.
- Hra vyžaduje malou přípravu (nastříhání papírů).
- Tento způsob jednak upevňuje vnímání psaného tvaru slov, jednak zabraňuje vykřikování a rozpadu hodnocení celé aktivity.

b) Planety (30 min)

- Žáci se rozdělí do menších skupin po třech až čtyřech hráčích. Učitel představuje malého prince, který postupně navštěvuje nové a nové planety. Každá skupina si vymyslí vlastní planetu, kterou pojmenuje a představí jí krátkou dramatizací.
- Než se žáci rozejdou do skupin, připomeneme si text a zároveň si řekneme, že není třeba zůstat jen u planet souvisejících s lidskými vlastnostmi a společně s žáky zkusíme pojmenovat co nejvíce možných planet (např. planeta bručounů, závistivců, strašpytlů, lakomců, ale i zpěváků nebo spisovatelů, opic, ptáků, robotů).
- Učitel žákům poradí, jak by bylo dobré postupovat při „vymýšlení“ planety – použít co nejvíce rekvizit (školní pomůcky, části oblečení, nábytek ze třídy atd..). Radí při přípravě, samotná dramatizace probíhá při návštěvě malého prince (= učitele) na planetě. „Malý princ“ pomáhá při dotváření planety vhodnými otázkami.
- Po skončení „putování“ si všichni aktivitu zhodnotíme a vybereme nejzajímavější planetu

4) zhodnocení ukázkové hodiny

- **Kufr vyjmenovaných slov** – i když byla aktivita náročnější na pochopení, podařilo se splnit všechny vytyčené cíle. Při vypisování jednotlivých vyjmenovaných slov na tabuli sice vznikl menší zmatek, který se ale podařilo rychle zvládnout. Všechny děti ve skupině skvěle spolupracovaly, společně dávaly dohromady vyjmenovaná slova a udržely pozornost během celé aktivity. Velice se osvědčilo mít vyjmenovaná slova napsaná na tabuli – děti v nich během hádání skutečně hledaly a zapamatovaly si dobře jejich vizuální podobu. U této aktivity je velmi důležitá důkladná příprava a organizace – díky tomu nenastal žádný chaos a hra děti bavila a nebyl ani problém s udržením pozornosti.
- **Planety** – text z knihy Malý princ, na který hra navazovala, přečetly děti hodinu předtím, než jsem přišla, takže ho měly čerstvě v paměti a dobře se s nimi pracovalo (obecně je nejlepší tematické aktivity provádět co nejdříve za sebou, aby děti neztratily kontext). S vlastním vymýšlením dramatizace měly děti ze začátku problém. Jelikož nebyly na takový typ aktivity zvyklé, začaly planetu kreslit nebo slovy popisovat na papír. Je zajímavé, že při předvádění jednotlivých planet pouze dvě z pěti skupin vymyslely koncept, ve kterém má každý vlastní roli (planeta modelek – někdo představoval modelku, někdo fotografa, novináře). Zbylé skupiny tvořily spíše skupinový obraz (velmi oblíbené bylo téma alkoholu – dvě skupiny ztvárnily planetu opilců). Všechny děti ale pozorně sledovaly ostatní skupiny a všechny se zúčastnily závěrečného hodnocení. Přesto, že dramatizace na základě vlastní fantazie pro ně byla zcela nová a neznámá aktivita, poradily si s ní vcelku dobře.
- **Obecně k celé hodině** – v této hodině se osvědčilo zařadit do bloku méně aktivit, které budou detailněji připravené. Velice důležitá je i pevná organizace, nedomyšlená hra či aktivita s abstraktnějším zadáním může vést k rozpadu hodiny a ztrátě pozornosti a zájmu dětí. Znovu se mi potvrdilo, že lépe funguje práce v menších

skupinách než pracovat s celou třídou najednou, každý má v aktivitách svůj úkol a společně je jen závěrečné hodnocení provedené aktivity.

Obrázek 1 – Děti vypisují vyjmenovaná slova

Obrázek 2 – Příprava na hru

Obrázek 3 – Vymýšlení planet

Obrázek 4 – Vymýšlení planet

14. Ukázková hodina pro pátý ročník

1) Cíle

Cílem hodiny je procvičení učiva mluvnice – základní skladební dvojice, podmět a přísudek, shoda podmětu s přísudkem. Názorné předvedení jejich vzájemné sounáležitosti upevňuje povědomí o nezbytnosti základní skladební dvojice pro existenci věty.

V další části hodiny procvičujeme vtipným způsobem komunikační situace, rozlišujeme jejich různé druhy a snažíme se pracovat se zabarvením řeči. Aktivita by měla vést k poznání, že práce s hlasem, intonací a citově zabarveným projevem je důležitou složkou komunikace.

V poslední části hodiny navazují na čítankový text Zuzany Frackové – Můj člověk. Kromě rozvíjení fantazie a schopnosti spolupráce ve dvojici vycházím z textu k úvahám a nápadům o soužití člověka a psa, dramatizace by měla vést k poznání, že i zvíře je živá, emocionální bytost se svými radostmi a smutky a od člověka se liší hlavně rozumovými schopnostmi, naopak společné s člověkem má schopnost cítit a prožívat emoce (smutek, strach, radost).

2) Použité metody

- Verbální a pohybová (mluvnice)
- Verbální (sloh- komunikační situace)
- Improvizace, pantomima (literatura)

3) Aktivity

a) Hledej svůj protějšek (5 minut)

Žáci se rozdělí do dvou skupin. Je důležité, aby v každé skupině byl stejný počet žáků. Jedna skupina si losuje z hromádky podmětů, druhá z hromádky přísudků na kartičkách (lichý žák může být rozhodčí společně s učitelem). Nejlepší skladební dvojice jsou ty, které nejdou s ničím zaměnit – pes štěká, kočka mňouká). Žáci poté chodí v prostoru a své slovo opakují stále dokola (měli by být slyšet, ale neměli by překřikovat ostatní – podobně jako na jevišti) a hledají svou skladební dvojici. Dvojice, která se najde se nahlas „přečte“ a pokud je správně sestavená, může si jít sednout zpět do lavice. Hra vyžaduje krátkou přípravu – vytvoření papírových kartiček se slovy.

b) Můj běžný den (15 minut)

Žáci dostanou za úkol krátce popsat svůj běžný den (optimální rozsah je max. pět až osm vět). Dobrovolníci poté svůj text přečtou nejprve neutrálně, pak jakoby ho říkali při určité příležitosti, v určité situaci (jako smuteční řeč na pohřbu, jako komentování sportovního utkání, jako báseň, vtip, inzerát, recept, pohádku pro nejmenší, zprávy atd.). Každý z vyvolaných má učitelem přidělenou jednu komunikační situaci, jednou čte svůj text neutrálně a jednou podle přidělené situace. Ostatní mohou hlasovat, která improvizace se jim nejvíce líbila.

c) Pes, kočička a jejich páníčci (20 minut)

Žáci utvoří dvojice. Dvojice předvede ostatním nějakou scénku ze života psa nebo kočičky a jeho páníčka (venčení, hraní si s provázkem, předení kočičky, výcvik psa, házení míčku, česání, přetahování se o hračku, krmení apod.) Každá dvojice vystupuje dvakrát, protože při druhém vystoupení si role pes a páníček vymění. Ten, kdo právě nehraje, odmění herce potleskem. Na konci hry můžeme vyhodnotit podle síly potlesku a uvážení moderátora nejlepší dvojici s „vyváženým hereckým výkonem“.

4) zhodnocení ukázkové hodiny

- **Hledej svůj protějšek** – tato aktivita se trochu narušila tím, že si některé děti své kartičky začaly navzájem ukazovat, místo aby chodili v prostoru a srozumitelně je vyslovovaly. Když se toto podaří dětem vysvětlit (že kazí hru ostatním), je aktivita bezproblémová. V mém případě i dobře splnila svůj cíl – děti si procvičily základní skladební dvojici a zároveň se v úvodu hodiny „rozehřály“. Třída jako kolektiv pracovala skvěle, děti na sebe dobře reagovaly a neměly žádný problém se zadáním.
- **Můj běžný den** – Ve třídě se našel až překvapivý počet dobrovolníků, kteří chtěli svůj text interpretovat v zadané situaci. Většinou z nich se to povedlo splnit přesně podle zadání, dobře rozlišovali jednotlivé komunikační situace a ostatní dobrovolníka vždy poslouchali a mnoho interpretací je pobavilo. Více se osvědčilo zadávání jasnějších, emočně vypjatějších situací, které se pak žákům snadněji předváděli (smuteční řeč, předpověď počasí, komentování sportovního zápasu atd). Aktivita děti velmi bavila, cíl byl bez problémů splněn a problémy nebyly ani s kázní.
- **Pes, kočička a jejich páníčci** – tato aktivita svůj účel příliš nesplnila. Předváděné situace se stále opakovaly (házení míčku nebo drbání kočky), některé skupiny už

druhou situaci ani vymyslet nedokázaly. Aktivita se stala trochu bezúčelnou – kromě procvičení schopnosti improvizace se nepodařilo propojit hru s textem, na který měla navazovat. I když byly děti v této třídě velice pozorné a dobře se s nimi procouvalo, při této aktivitě i ony místy ztrácely koncentraci. Domnívám se, že příčinou může být příliš volné zadání hry, které je pro žáky nezkušené v oblasti dramatické výchovy obtížné. Více jim vyhovují aktivity s pevnými, jasně danými pravidly. Aktivity podobné „Pes, kočička a jejich páničky“ bych po zkušenosti zařadila až na pozdější dobu nebo u skupin zvyklých s dramatickými metodami pracovat.

Obrázek 5 – Pes a jeho pániček 1

Obrázek 6 – Pes a jeho pániček 2

15. Závěr

V závěru své práce SOČ jsem se pokusila na základě praktických zkušeností i teoretických znalostí najít vlastní odpovědi na několik základních otázek, týkajících se praktického využití dramatické výchovy při výuce na ZŠ.

Patří dramatická výchova na základní školy?

Domnívám se, že dramatická výchova skutečně může obohatit výuku českého jazyka a literatury na základních školách. Po absolvování tří ukázkových hodin jsem však zjistila, že práce s dramatickými metodami ve škole má svá úskalí. Plusy i minusy této skutečnosti se pokusím shrnout a vysvětlit.

Plusy práce s dramatickou výchovou a jejími metodami

- Nabízí velké možnosti, jak pracovat s texty do hloubky, jak přitáhnout dětskou pozornost k literatuře, a hlavně jak aktivizovat jejich vlastní fantazii, samostatné myšlení, schopnost spolupráce a komunikace.
- Pomáhá zásadním způsobem zlepšit kvalitu výuky – zatímco školský vzdělávací systém je z převážné většiny pasivní (předkládá „hotové pravdy“, vychovává, poučuje, zahrnuje žáky informacemi), dramatická výchova nabízí nástroj k aktivizaci myšlenkových i emocionálních schopností. Při dramatických aktivitách žáci mohou vystoupit z role pasivních objektů, které plní zadané úkoly a sami mohou tvořit náplň hodiny.
- Aktivizuje to, co je v běžné výuce na okraji zájmu – kreativitu - schopnost, která je vysoce oceňována na trhu práce (zejména od maturitních oborů výše) a přitom stále tak opomíjená vzdělávacím systémem. Čí dříve a jakýmkoliv způsobem ji začneme u dětí rozvíjet, tím lépe.

- I při práci na standardním učivu mluvnice nebo slohu nabízí vždy něco navíc, např. u aktivity s vyjmenovanými slovy si děti nejen procvičily vyjmenovaná slova, ale zároveň jsme se učili, jak spolupracovat ve skupině, jak formulovat myšlenky tak, aby jim spolužák rozuměl a přemýšlet o tom, jak jsou jejich nápady vnímány okolím, odhadnout reakce ostatních a pracovat s nimi.
- Kromě procvičování učiva nebo rozvoje kreativity umožňují dramatické postupy také „trénovat“ standardní i nestandardní životní situace.
- V neposlední řadě má, podle mého názoru, dramatická výchova potenciál i v popularizaci literatury. Ukázkové hodiny českého jazyka a literatury s dramatickými aktivitami, které jsem vytvořila, vzbudily v dětech zájem a nenašel se téměř nikdo, koho by hodina nebavila. Domnívám se, že jakmile se děti naučí přemýšlet o textu a prožívat ho, nebudou texty a příběhy pouze pasivně přijímat, přestanou být pasivními diváky a posluchači a vrátí se k četbě jako k prostředku hry s vlastní fantazií a myšlením.

Minusy práce s dramatickou výchovou a jejími metodami

- Ukázalo se, že právě řešení nestandardních situací, utváření vlastního názoru a práce v kolektivu dělá žákům největší problém – jsou zvyklí hlavně přijímat, poslouchat a plnit zadání. V situaci, kdy je aktivita v jejich režii, mají zpočátku problémy pochopit, co se po nich vlastně žádá. Při práci s dramatickou výchovou ve vyučovací hodině je proto důležité stanovit pevná pravidla, každý úkol dobře vysvětlit a nejlépe ukázat na příkladu. Zpočátku nestačí pouze nasměrování, aktivita pak může ztratit svůj účel a obrací se v chaos.
- Při práci s dramatickou výchovou je často problém s udržení pozornosti a kázně (jedná se o volnější aktivity, heslo svoboda rovná se odpovědnost není dětem zvlášť v mladším věku vlastní). Čím je aktivita svobodnější a její pravidla volnější, tím více vzniká v hodině chaosu a anarchie – proto je pro práci s dramatickými metodami důležitý zkušený a odhodlaný pedagog s jasným cílem, který dokáže hodinu vést, aniž by vznikl prostor pro chaos a volnou zábavu.

- V případě, že při dramatických aktivitách pracuje celá třída dohromady, mnohdy jsou úkoly rozvržené nerovnoměrně, někteří musejí čekat na ostatní a děti brzy ztrácejí pozornost a zájem – proto je rozhodně lepší pracovat s dětmi v menších skupinách (nejlépe se osvědčily skupiny po 4 žácích).
- Na kreativní práci pomocí metod dramatické výchovy je v hodinách málo času, osnovy ZŠ jsou závazné, ale je možné začlenit ji do vlastního vzdělávacího plánu, a pokud umí pedagog s dramatickou výchovou dobře pracovat, může ji zařadit nejen do výuky českého jazyka a literatury.
- Protože vzdělávací systém v České republice zdůrazňuje „měřitelné“ dovednosti a znalosti, nejsou děti příliš zvyklé pracovat kreativně, bez jasných výstupů, a proto takovou činnost někdy vnímají jako pokyn k volné zábavě, proto je třeba s metodami dramatické výchovy pracovat postupně, nechat si děti zvyknout.

Kdy je nejlepší zařadit do výuky metody dramatické výchovy?

- Ve shodě s odbornou literaturou a svými zkušenostmi, které jsem získala na základě provedení ukázkových hodin s dětmi od 8 do 11 let, ale i za více než deset let, co se věnuji dramatické výchově na ZUŠ, nejlepší je začínat již v mateřské školce. Práce s dramatickými postupy je sice s dětmi předškolního věku komplikovaná, zvládnou pouze aktivity s velmi jednoduchým zadáním, neudrží dlouho pozornost, neumí se ještě správně vyjádřit. Přesto si myslím, že je třeba začít s dětmi pracovat co nejdříve, aby se v tomto směru mohly dále rozvíjet. Nejlépe se mi pracovalo s dětmi ve věku okolo 10 let, dokážou již zrealizovat jednoduché dramatizace, umějí improvizovat, vyjádřit svůj názor.
- Na ZUŠ vedu dramatický kroužek dětí ve věku od 10 do 13 let, vyzkoušela jsem některé aktivity z ukázkových hodin, např. aktivitu navazující na úryvek z knihy Malý princ, i s nimi. Práce s dětmi z dramatického kroužku byla samozřejmě mnohem jednodušší, než práce s dětmi na základní škole, které nejsou na metody dramatické výchovy zvyklé. Děti v ZUŠ dokázaly samy vymyslet komplikovanější dramatizace. Např. malý princ procházel planetou, na které postupně oživaly nové a nové postavy, každá zde měla odlišnou roli a děti si samy ke krátké scéně vytvořily scénář, zatímco na základní škole všechny děti znázorňovaly stejnou postavu, bylo pro ně těžké se domluvit na rozdělení rolí i společném scénáři. Z praxe je tedy zřejmé, že pokud děti

mají zkušenosti s dramatickými metodami, jsou mnohem kreativnější, pohotovější a umějí lépe pracovat v kolektivu.

V jakém rozsahu používat dramatickou výchovu ve výuce?

- Odpověď na tuto otázku souvisí s různým pohledem na cíle vzdělávacího systému ZŠ. Zjednodušeně řečeno zastávám názor, že čas není třeba přidávat, stačilo by upravit pohled na obsah výuky a její cíle. Kdybychom připustili, že je možné „méně naučit“ – tzn. předat méně snadno měřitelných jednoduchých poznatků a znalostí a zaměřit se na obtížněji měřitelné schopnosti a dovednosti, tak zjistíme, že dramatická výchova najde v každodenní práci pedagoga na ZŠ své stálé místo.
- Aby se dramatická výchova mohla stát běžnou součástí výuky na ZŠ, vyžadovalo by to jak změny v přípravě budoucích pedagogů, tak změny celého systému školství (tzn. hodnocení žáků, hodnocení pedagogů vedením školy, případně inspekčními orgány). Provéřit znalosti testem nebo zkoušením je jednoduché a pohodlné. Provéřit osvojené dovednosti, které pomáhá rozvíjet právě i dramatická výchova je mnohem obtížnější. Obtížnější je také tyto dovednosti dětem předávat. Domnívám se, že toto úsilí se však vyplatí, nakonec i primární znalosti získané vlastním aktivním přístupem k výuce jsou trvalejší a hlubší.

Shrnutí

- Využití dramatické výchovy ve výuce na ZŠ je podle mého názoru možné a obohacující.
- Na základě zkušeností z ukázkových hodin je třeba při větším počtu žáků dělit třídu na menší, lépe zvladatelné skupinky.
- Zařazení dramatických aktivit do výukové hodiny vyžaduje pečlivou přípravu a je náročnější než příprava na standardní výuku. Pokud učitel zařazuje dramatické aktivity do svých hodin, stojí ho to bezpochyby více času a úsilí, ale může tak mnoho vykonat pro osobní rozvoj svých žáků a kvalitu svojí práce.
- Pokud se učitel rozhodne obohatit svou výuku o prvky dramatické výchovy, musí vždy začínat jednoduchými aktivitami s přesně danými pravidly, náročnější a kreativnější úkoly vyžadují buď skupiny dětí vyššího věku (alespoň 10 až 12 let) nebo skupiny, které mají již s metodami dramatické výchovy zkušenosti.
- Jednodušší aktivity je obecně nejlepší zařazovat do „normálních“ hodin, např. jako rozvíčku nebo na závěr hodiny, složitějším aktivitám by se měla věnovat celá hodina, aby se děti mohly soustředit pouze na ně.
- Uplatnění dramatické výchovy ve vzdělávání dětí by usnadnily i změny v hodnocení žáků a následně i pedagogů. V hodnocení žáků by se kromě míry nabytých znalostí měla promítnout i míra jejich osobního rozvoje. Jaké dovednosti a schopnosti během roku vylepšili, jak spolupracují v kolektivu, jak formulují své myšlenky atd. Kreativita a schopnost samostatného myšlení by měly být hodnoceny minimálně stejně jako stupeň nabytých znalostí.

Dodatek

- Ke všem závěrům, které ve své maturitní práci prezentuji, jsem dospěla nejenom na základě ukázkových hodin, které jsou obsahem této práce, ale také na základě mé dlouholeté zkušenosti žáka dramatického oddělení ZUŠ. Uvědomuji si, že moje praxe, zvláště z pohledu experimentálního ověření některých tezí je nedostatečná, stejně jako rozsah praktické i teoretické části mé práce SOČ.
- Podrobnější studie by vyžadovala soustavněji pracovat s dětským kolektivem ve školní třídě (alespoň jeden rok), aby závěry, ke kterým docházím, měly pevnější oporu v praxi.
- Ráda bych se této problematice věnovala i v dalších letech, chci studovat výchovnou dramaturgii na DAMU a současně i učitelství na PF ZČU. V tomto případě bych tak získala příležitost a teoretické předpoklady pro rozšíření a prohloubení tématu mé práce SOČ.

16. Seznam použité literatury

Knižní zdroje

MACHKOVÁ, Eva. *Úvod do studia dramatické výchovy*. 3., aktualizované vydání. Praha: Národní informační a poradenské středisko pro kulturu, 2018. ISBN 978-80-7068-317-0.

PROVAZNÍK, Jaroslav. *Dítě mezi výchovou a uměním - dramatická výchova na přelomu tisíciletí: [příspěvky z konference o dramatické výchově ... : Praha, 4.-6. října 2007]*. Praha: Sdružení pro tvořivou dramaturgii ve spolupráci s katedrou výchovné dramaturgiky DAMU, 2008. ISBN 978-80-903901-2-6.

MACHKOVÁ, Eva. *Metodika dramatické výchovy: zásobník dramatických her a improvizací*. 13. vydání. Praha: Národní informační a poradenské středisko pro kulturu, 2015. ISBN 978-80-7068-298-2.

ČEŇKOVÁ, Jana a Zdeněk JONÁK. *Čítanka 5 pro základní školy*. Ilustroval Milada KUDRNOVÁ. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 2010. ISBN 978-80-7235-450-4.

BRUKNER, Josef, Miroslava ČÍŽKOVÁ a Drahomíra KRÁLOVÁ. *Čítanka pro 4. ročník základní školy: knížka ke čtení, zpívání, hraní a malování*. 2., upr. a dopl. vyd. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 2004. ISBN 80-7235-263-6.

ČEŇKOVÁ, Jana a Alena JEŽKOVÁ. *Čítanka 3 pro základní školy*. Ilustroval Zdeňka KREJČOVÁ. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 2010. ISBN 978-80-7235-448-1.

Elektronické zdroje

<http://zs-ucebni-osnovy.blogspot.com/> [cit. 12.10.2018]

(<https://clanky.rvp.cz/clanek/r/PBBA/2954/SOVA-HOUKA-PO-LESE.html>) [cit.8.1.2019]